

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΟΥΪΤΣΟΣ⁽¹⁾

Συνέχεια καὶ τέλος: ἴδε σελ. 197.

Τῆς μελέτης τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ πό-
ρισμα εἶνε ὅτι δειλῶς εἶχεν ἐν ταῖς περὶ τὴν
ἐπιστήμην καινοτομίας.

Μόνον ἐν τῷ περὶ *Δημοσιολογίας* ἐγχειρίδι-
οῦ αὐτοῦ (σελ. 63) παραδέχεται κατ' ἀρχὴν τὴν
κατ' αὐξοῦσαν πρόοδον φορολογίαν, ἀποκρούων
τὴν γνώμην ὅτι αὕτη ἀντίκειται πρὸς τὸ ἡμέ-
τερον Σύνταγμα.

Τὴν παρρησίαν δὲ τοῦ φρονήματος ἔχων ἐνά-
μιλλοντῇ παιδείᾳ καὶ εἰδὼς ὅτι ἡ κοινωνία περὶ
πολλοῦ ἐποιεῖτο τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἐτόιμως
καὶ δημοσίᾳ ἀπεφαίνετο αὕτην περὶ παντὸς ἐ-
κάστοτε ἀναφουρόμενον οἰκονομολογικοῦ ζητήμα-
τος καίτοι γινώσκων ὅπως αὕτη ἔμελλε ν'
ἀπαρέσῃ εἰς τοὺς κρατοῦντας. Διὰ πολιτείας τοι-
αύτης, ἀξίας τῆς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ
κοινωνίᾳ θέσεώς του ἐδείκνυεν οἶον δεῖ εἶναι τὸν
ἀληθῆ σοφόν, τὴν καταφρόνησιν αὐτοῦ πρὸς πᾶ-
σαν ἐνδεχομένην ζημίαν χάριν τῆς ἀληθείας καὶ
τοῦ συμφέροντος τῇ πατρίδι.

Ἰπὸ τοιοῦτου ἐμπνεόμενος φρονήματος ἔγραφε
ταῦτα ὅπως φωτίσῃ καὶ τοὺς κυβερνῶντας καὶ
τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ.

Τὰ ἀλλαχοῦ φλεγμαινόμενα ζητήματα (Πλουτολο-
γίας Β. τ. σελ. 86) δὲν ὑφίστανται παρ' ἡμῶν. Τὸ
μόνον ζήτημα τὸ διαταράττον τὸ νευρικὸν σύστημα τῶν
ἐλλήνων εἶνε τὸ οἰκονομικὸν καὶ ἐν γένει τὸ τῆς ἀγα-
θῆς διοικήσεως ὥστε ἰδίως εἰς τοὺς ἄρχοντας ἐπι-
βάλλεται τὸ καθήκον τοῦ νὰ φροντίσωσιν ἐμβριθέστε-
ρον περὶ τῆς εὐμερίας τῶν ἀρχομένων· εἰς τοὺτους
ἀπόκειται νὰ παραδεχθῶσι καὶ ἐφαρμόσωσι περὶ τὴν
διαχείρισιν τῶν δημοσίων πόρων σύστημα αὐστηρᾶς
φειδούς καὶ οικονομίας, δι' ὧν μόνον δικαιολογούνται
οἱ βαρεῖς φόροι ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν. Οὐδεὶς
βεβαίως ἀρνείται ὅτι ἡ φορολογία εἶνε θυσία ἀναπό-
δραστος, καθότι δι' αὐτῆς τὰ ἔθνη θεραπεύουσι τὰς
κυριωτάτας αὐτῶν ἀνάγκας, καὶ δυστυχῶς πολλάκις
δι' αὐτῆς ἀναγκάζονται νὰ πληρώσωσι τὸ πρόστιμον
τῆς ἀφροσύνης ἢ τῆς ἀπερισκεψίας τῶν Κυβερνήσεων.
Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ αὐξήσις τῶν δημοσίων προσό-
δων ἢ ἐκ τῆς ἐπιβολῆς νέων ἀείποτε φόρων προκύ-
πτουσα διαφέρει ἀπὸ τῆς προσαυξήσεως ἢ τῆς μειζονος
παραγωγικότητος plus value τῶν ὑφισταμένων φόρων.
Αὕτη μὲν εἶνε τὸ ἀλάνθαστον γνῶρισμα τῆς προαγω-

¹ Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ ἔργου τούτου ὡς ἐκ τῆς ἐσπευ-
σμένης ἐκτυπώσεως τοῦ φύλλου παρεισέφρησαν τὰ ἐξῆς τυ-
πογραφικὰ σφάλματα, διορθωτέα οὕτω: σ. 197, στλ. β'·
σ. 4 ἀντὶ νεύματα — νάματα σ. 198 στλ. β' σ. 6 ἀντὶ
Κοί — Καί, ἀντὶ παρῆγον — παρῆγεν, σ. 23 ἀντὶ ἐπιστη-
μονικὴν — ἐπιστημονικὴν, σ. 56 ἀντὶ διδασκαλίαν — δι-
δασκαλίαν, σ. 41 ἀντὶ γύο — δύο, στλ. β' σ. 8 ἀντὶ
οἰνοῖ — οἰνεῖ, σ. 34 ἀντὶ ἰδίως δὲ — ἰδίως, σ. 35
ἀντὶ κεκυρηγμένος — κεκυρηγμένος, σ. 37 ἀντὶ δημιουρ-
γοῖ — οἱ δημιουργοί, ἀντὶ ἐκινήθησαν — ἐκινήθησαν, σ. 42
ἀντὶ κρίνων τοῦτο — κρίνων σ. 99 ἀντὶ παντοῦ — ἐαυτοῦ,
ἀντὶ συνηγοροῦσα — ὑποστηρίζουσα, σ. 55 ἀντὶ εὐρον — εὐ-
ρεν, σ. 56 ἀντὶ ἀναγράφης — ἀναγράφει, σ. 199 στλ. α',
σ. 1 ἀντὶ κανονισμοῦ — κοινωνισμοῦ, σ. 2 ἀντὶ γενο-
μένης μεταρρυθμίσεως — γενομένης μεταρρυθμίσεως. σ. 3
ἀντὶ ἀγγλῶν — Ἀγγλίας. Σ. τ. Δ.

γῆς τοῦ πλούτου καὶ τῶν μέσων τῆς καταναλώσεως.
Ἡ δὲ ἐκ τῆς ἐπιβολῆς νέων φόρων αὐξήσις τῶν δη-
μοσίων ἐσόδων, ἄνευ ἀντιστοιχοῦσης τοῦ ἐθνικοῦ πλού-
του αὐξήσεως ἀφαιρεῖ μὲν νέαν τινὰ μερίδα τῶν ἰδιω-
τικῶν προσόδων, καὶ ἐλαττώνει τὰ ἐτήσια ἰδιωτικά
ἀποταμιεύματα, δι' ὧν σχηματίζονται νέα κεφάλαια,
ἀλλ' οὐδόλως ἐμφαίνει οἰκονομικὴν τινὰ τοῦ ἔθνους
πρόοδον. Ὁ ἰδιώτης ὅστις διὰ μειζονος φιλοπονίας καὶ
καλῶς νοουμένης οικονομίας, αὐξάνει τὸ εἰσόδημα αὐ-
τοῦ δύναται ἄνευ ἐλαττώσεως περιουσίας, νὰ εὐρύνη
τὸν κύκλον τῶν καταναλώσεών του. Ἄλλ' ἐὰν ἀπερι-
σκέπτως ἐπεκτείνῃ τὰς δαπάνας αὐτοῦ ἢ προβῇ εἰς
ἐπιχειρήσεις ἐπισφαλεῖς, τῆς προσόδου αὐτοῦ τῆς αὐ-
τῆς μενούσης, ἀναποδράστως θέλει ἐλαττώσει τὴν πε-
ριουσίαν αὐτοῦ καὶ θέλει θάττον ἢ βράδιον περιπέσει
εἰς ἀμηχανίας. Εἰς τὰς αὐτὰς ἐκτίθενται περιπετείας
καὶ τὰ ἔθνη, τὰ ἐπιβάλλοντα νέους φόρους εἰς μὴ αὐ-
ξηθείσας ἰδιωτικὰς περιουσίας. Μετὰ τὴν ἐπιβολὴν αὐ-
τῶν οὐ μόνον φαινόμεθα πενέστεροι, ἀλλὰ καὶ δαπα-
νώμεν πλείω πρὸς ἀπόκτησιν τῶν αὐτῶν πραγμάτων.
Μὴ νομίσωμεν λοιπὸν ὅτι κατέστημεν πλουσιώτεροι
διότι ἐπολλαπλασιάσαμεν τὰ δημοσία ἔσοδα δι' ἐπιβο-
λῆς, ἀλλὰ φροντίσωμεν ἰδίως περὶ αὐξήσεως τῶν φο-
ρολογησίων ἰδιωτικῶν προσόδων, ἐξ ὧν ἀρύεται τοῖς
φόροις ἡ πολιτεία, ὡς καὶ περὶ τῆς μετριάσεως τῶν
ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ τελῶν καὶ δασμῶν ἐπὶ τῶν ἐγχωρίων
ἡμῶν προϊόντων, καὶ περὶ τῆς ἀφθονωτέρας ἐξαγωγῆς
καὶ ἐξοδεύσεως αὐτῶν καθότι ἡ εὐχερεστερά αὕτη ἐξό-
δουσι εἶνε εἰς τῶν κυριωτάτων παραγόντων τοῦ ἐθνικοῦ
πλούτου καὶ ὁ ἀπαραίτητος ὅρος τῆς φυσιολογικῆς οὐ-
τως εἰπεῖν ἰσορροπίας, τῶν στοιχείων τοῦ βιομηχανικοῦ
καὶ ἐμπορικοῦ βίου.

Καὶ ἐν σελίδι 689 τοῦ αὐτοῦ συγγραμμάτου
λέγει.

Πῶς ἡ παρούσα γενεὰ θέλει ἀνακουφισθῆ, συναισθα-
νοεῖν τὴν σήμερον τὸ ἐπώδυνον βάρος τῶν ἀπὸ τοῦ 1862
ἐπιβληθεισῶν αὐτῇ ὑποχρεώσεων; πῶς θέλει δυνθῆ
νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ὀσμηρᾶσαν καταρρέουσαν δημοσίαν
πίστιν; Τίς ῥίπτων τὰ βλέμματά του ἐπὶ τοῦ προῦ-
πολογισμοῦ δὲν θλίβεται ἀναγινώσκων ὅτι τὰ ἀνεπίδε-
κτα ἐλαττώσεως ἔσοδα τοῦ Κράτους, ἀνεξαρτήτως τῶν
ἐξόδων τῆς γενικῆς ὑπηρεσίας, ἦτοι τὸ δημόσιον χρέος,
ἡ βασιλικὴ χορηγία, τὰ ἔξοδα τῆς Βουλῆς, τὰ ἔξοδα
διοικήσεως, εἰσπράξεως καὶ ἐπιστάσις, ὡς καὶ ἄλλαι
τινὲς πληρωμαί, ἀνέρχονται εἰς 45 περίπου ἑκατομμύ-
ρια, ἦτοι εἰς τὰ 2/3 τῶν εἰσπράξεων; Πῶς ἀρὰ γέ-
λομεν ἐξέλλοι ἀπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ τούτου λαθυρίνου,
ἐν ᾧ ἀπερισκέπτως ἐπλανήθημεν; διὰ μόνης τῆς οἰκο-
νομίας τῶν ἐξόδων. Γινώσκω ὅτι ἡ γνώμη αὕτη θεω-
ρεῖται ἐν γένει ὡς κοινὸς τύπος, καὶ ὡς ὄπλον ἀντιπο-
λιτεύσεως, ἀπορριπτόμενον ἀείποτε ὡς ἄχρηστον ὕλικόν
ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς κυβερνῶντων· ἀλλ' ἡ ἀνάγκη
θέλει ἐπιβάλλει ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλλῃ ἡμῶν ἡ σύνεσις
καὶ ἡ συνειδήσις τῆς δυσπανορθώτου οἰκονομικῆς δυσ-
πραγίας τοῦ Κράτους· καὶ ἡ ἀνάγκη, καθότι ἐὰν ὑπὸ
παντὸς εὐσυνειδήτου καὶ πρακτικοῦ ἀνδρὸς ὁμολογῆται
ὅτι ἡ Ἑλλάς οὔτε νέους φόρους ἀποδέχεται τοῦ λοιποῦ,
ὡς τοῦτο ἀπεδείχθη περὶ τὴν λῆξιν τῆς τελευταίας βου-
λευτικῆς συνόδου, οὔτε νέους δανειστάς εὐρίσκει ὑπὸ
τοὺς προτέρους ὅρους, εἰ καὶ ἐπαχθεῖς, ἡ οἰκονομία
ἔσται ἔργον σωτηρίου, δι' οὗ μόνον ἔλομεν ἰσως δυ-
δυνθῆναι νὰ προλάβωμεν τὴν ὀλεθρίαν συμφορὰν τῆς
χρεωκοπίας.

Ἐν δὲ σελίδι 346 λέγει περὶ τοῦ Συνταγμα-
τικοῦ πολιτεύματος ταῦτα.

Ἐὰν ἀντὶ τὸ ὑπουργεῖον νὰ ἐκπροσωπῇ τὴν Βουλὴν
ἐν τῇ κυβερνήσει, ἡ Βουλὴ ἐξεπροσώπει τὸ ὑπουργεῖον

ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἡ ὅλη οἰκονομία τοῦ Συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἤθελε διαταραχθῆ καὶ ἀντὶ τῆς κατὰ τὸ Σύνταγμα ἰσορροπίας τῶν ἐξουσιῶν ἤθελεν ἰδρυθῆ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀληθὴς πονηροκρατία ἐπὶ τυραννίσκων ὠχρωμένων ὅπισθεν 90 ἢ 100 ἐπιπλάστων πλαγγῶνων, μὴ ἐκπροσωποῦντων ἐν τῇ Βουλῇ ἢ τὰ ἴδια ἑαυτῶν μικροσκοπικὰ συμφέροντα καὶ καθιστῶντων τὸ ἔθνος ὁλόκληρον δι' ἑνὸς μονοσυλλάβου καὶ ἢ ὄχι ἐξερχομένου ἐκ τῶν χειλέων οὐχὶ δὲ ἀπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῶν, συνένοχον τῶν κυβερνητικῶν παραπτώματων. Προσέτι δὲ ἀξιώων ὅτι τὸ Συνταγματικὸν πολιτεῦμα ἐπαγγέλλεται ἀσφαλέστερον τὰ ἀγαθὰ ὧν στοχάζεται ἐκάστη πολιτεία, εἶχον ἰδίως κατὰ νοῦν πολιτεῦμα συνταγματικόν, λειτουργοῦν παρ' ἑθνεῖ, παρ' ᾧ ἡ μὲν δικαστικὴ ἐξουσία εἶνε πράγματι ἀνεξάρτητος, ἡ δὲ κοινὴ γνώμη ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς πορείας τῶν ἀρχόντων, ὅτε μὲν ὡς ὁ ἰσχυρότερος σύμμαχος τῶν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον πολιτευομένων, ὅτε δὲ ὡς ἡ ἀδυσώπητος νέμεσις τῶν φαύλων καὶ τῶν ἀφρόνων εἶχον κατὰ νοῦν πολιτεῦμα καὶ πολιτείαν, ἔνθα οἱ μὲν ἐκλογεῖς γινώσκουσιν ὅτι οἱ ἄνδρες ὑπὲρ ὧν κατέβησαν τὸ σφαιρίδιον αὐτῶν ἐν τῇ ἐκλογικῇ κάλπῃ, δὲν εἶνε ἀντιπρόσωποι μόνον αὐτῶν, ἀλλὰ τῆς ὅλης Ἑλλάδος, οἱ δὲ βουλευταὶ δὲν λημονοῦσι νομοθετοῦντες ἢ πολιτευόμενοι ὅτι ἡ ἐκλέξασα αὐτοὺς ἐπαρχία ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὐχὶ δὲ ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν ἐπαρχίαν καθότι, ὡς ἀποφαίνεται ὁ Ἀριστοτέλης, ἀναίρουμένου τοῦ ὅλου, οὐκ ἔσται ποῦς οὐδὲ χεῖρ.

Καὶ γράψας τὰς πλήρεις φιλοπατρίας σκέψεις ταύτας ἔπεσεν ὡς στρατιώτης ἐπὶ τοῦ ὀχυρώματος τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ καθήκοντος ὀλίγον πρὶν ἢ παραδώσῃ τὸ πνεῦμα ἐμερίμνα περὶ τῆς ἐκδόσεως ἄλλου πολυτίμου συγγράμματος τὸ ὁποῖον ἐπὶ ἔτη διαπονούμενος συνέγραφε, Δημοσιολογίας τῆς Ἑλλάδος ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς Δημοσιολογίας ἄλλων εὐπεπολιτευμένων Κρατῶν.

Οἷος δὲ ὁ δημόσιος βίος τοῦ Ἰωάννου Σούτσου τοιοῦτος καὶ ὁ κοινωνικός. Ἡ ἀπαράμιλλος αὐτοῦ ἀρετὴ διέλαμπεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἡμέτερας κοινωνίας ὡς λαμπρὸν ἀλλὰ σπάνιον μέτερον. Οὐδεὶς ὑπῆρχεν Ἀθηναῖος, οὐδεὶς ὑπῆρχεν Ἕλληνας καὶ ἄκρω δακτύλῳ παιδείας γευσάμενος, καὶ εἰς οἰοδῆποτε κόμμα ἀνῆκων ὁ μὴ νομιζῶν καθῆκον ἑαυτοῦ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν εὐλάβειάν του πρὸς τὸν σεβάσιμον ἄνδρα οὐ μόνον διὰ τὴν εὐεργετίαν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας διδασκαλίαν καὶ τὴν εὐσυνειδήτην αὐτοῦ ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀγαστήν ἐκείνην χρηστότητα, τὴν ὡς ὁ κρύσταλλος διαυγῆ, τὴν ὁποίαν διὰ τὸ εὐγενὲς τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ φρονήματος τὴν παρρησίαν πάντοτε ἠύλαβήθη ἢ κακοβουλία. Δὲν ἦτο ξηρὸς διδάσκαλος τῆς ἐπιστήμης ὡς ἄλλοι τινὲς, νομιζόντες ὅτι ἐπαρκῶς ἐκπληροῦσι τὸ ἑαυτῶν καθῆκον ἐὰν διδάξωσι τὰς τακτὰς τῆς διδασκαλίας ὥρας ἢτο παιδαγωγὸς τῆς νεαρᾶς κοινωνίας. Τοὺς προσερχομένους οἴκαδε πρὸς ἐξετάσεις ὁμιλητὰς μετὰ πατρικῆς στοργῆς ἐδίδασκε τὰ σοφὰ τῆς πείρας καὶ τῆς μελέτης αὐτοῦ πορίσματα, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἀπῆρχετο μὴ βελτιῶν ἑαυτοῦ.

Ἐκεῖνος ἐφρόνει ὅτι ὁ ἀληθὴς ἐπιστήμων πρέπει νὰ ἔχῃ ἑναρμόνια πρὸς τὴν ἐπιστήμην τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ καὶ ὅτι εἰς αὐτὸν πρὸ πάντων ἐπιβάλλεται ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος, ἡ περιφρόνησις τῶν ὑλικῶν συμφερόντων, ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πατρίδα. Οὐδέποτε ὁ Ἰωάννης Σούτσος ἐχρηματίσθη· οὐδέποτε ἐκολάκευσε τοὺς ἰσχυροὺς ἢ ἐπτηξεν ἐνώπιον αὐτῶν. Τοιοῦτον ἔδιδε παραδειγμα αὐτὸς εἰς ἄλλους τῆς ἐπιστήμης διδασκάλους, οἵτινες ταπεινοὶ τὸ φρόνημα, ἀπλήστως φερόμενοι ἐκ τῆς πρὸς τὸ χρηματικὸν κέρδος ὁρμῆς ἢ τὸ ἀπὸ τῶν ὑπουργημάτων καὶ τῶν διακρίσεων δοξάριον θηρεύοντες, καθίστανται εὐτελεῖς τῶν κρατούντων ὑπηρεταὶ καὶ πρόθυμοι εἰς ἀναξίας ἀληθοῦς ἐπιστήμονος πράξεις.

Καίτοι δὲ ἐξ ἡγεμονικοῦ καταγόμενος οἶκου ἀναξίου ἑαυτοῦ ἔκρινε τὸ φέρειν τίτλον τοιοῦτον, εἴτε ὅτε νέος ὢν ἐσπούδαζεν ἐν Εὐρώπῃ, εἴτε ὅτε ἀκολούθως ἐν Ἑλλάδι ἐγκατέστη ἐνθυμούμενος ἴσως τὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν Μενεξένῳ «ἀνδρὶ οἰομένῳ τι εἶναι οὐκ ἔστιν αἴσχιον ἢ παρέχειν ἑαυτὸν τιμώμενον μὴ δι' ἑαυτὸν ἀλλὰ διὰ δόξαν προγόνων». Διὰ τῆς ἀληθοῦς δὲ ταύτης ὑψηλοφροσύνης, τὴν ὑποῖαν δυστυχῶς ἄλλοι τινὲς δὲν ἐμιμήθησαν, διὰ τῆς καταφρονήσεως πάσης ματαιότητος ἐδείκνυεν ὅτι εἰς τὸν ἀληθῆ ἐπιστήμονα, εἰς τὸν φιλοπόλιδα καὶ χρηστὸν πολίτην ἀρκούσα εἶνε ἡ ἐκ τῆς ἐπιστήμης εὐγένεια ἢ καλλιέργεια καὶ ἡ ἐνάσκησις τῆς ἀρετῆς, ἡ δ' εὐγνωμοσύνη τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ὁ ἀριστος καὶ ὁ λαμπρότατος τῶν τίτλων. Ἐπὶ τοῦ ἡθους αὐτοῦ ἀπεικονίζετο ἡ τοῦ γένους καὶ τῆς ψυχῆς εὐγένεια, ἡ δὲ μετριοφροσύνη καὶ ἡ πρὸς τοὺς νεωτέρους ἐπιεικεία καὶ τὸ ἀναπιτήδευτον τῶν τρόπων εἴλκυον τὴν συμπάθειαν τῶν πάντων. Οὐδεμίαν δὲ παρέλειπεν ευκαιρίαν ὅπως ἐνθαρρύνῃ τοὺς ὁπωςδῆποτε πρὸς φωτισμὸν τῆς κοινωνίας καὶ πρὸς εὐδωσίαν τοῦ κοινῶ καλοῦ ἐργαζομένους. Εὐγνώμονα θὰ τηρήσωμεν ἑσσεὶ τὴν μνήμην τῶν λόγων τοῦ σεβαστοῦ ἀνδρός, οὗς πρὸ χρόνων πολλῶν ἐπισχῶν καθ' ἵδὸν ἀπηύθυνεν ἡμῖν ἐπὶ τῇ δημοσιεύσει μελέτης ἡμῶν πολιτικῆς καὶ οἰκονομολογικῆς.

Ὁ βίος τοῦ Ἰωάννου Σούτσου διέρρευσε γαλήνιος. Δύναται τις εἰπεῖν ὅτι οὐδὲν πάθος προσωπικὸν ἐτάραξε ποτὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Τὸ μόνον κατέχον αὐτὴν πάθος ἦτο τὸ πρὸς τὴν ἐπιστήμην.

Δὲν ἦτο μόνον ἐξοχος ἐπιστήμων καὶ ἐπιφανὴς πολίτης, ἀλλὰ καὶ ἀρχαϊκὸς ἐν πασὶ καὶ ὄντως δικαίος ἀνὴρ. Καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος τίτλος εἶνε ὁ τιμιώτατος πάντων.

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἰωάννου Σούτσου ἀνεπολήσαμεν τοὺς χρόνους ἐκείνους, καθ' οὗς ἐδίδασκον τὴν νεολαίαν τῆς Ἑλλάδος οἱ ἀρχαϊκοί

ἐκείνοι καὶ σεμνοὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης ἱεροφάνται ἐν τοῖς Γυμνασίοις Ἀθηνῶν ὁ Γενναδίος, ὁ Λεόντιος Ἀναστασιάδης, ὁ Χορτακῆς, ὁ Ψάρας, ὁ Βάρδας, ἐν δὲ τῷ Πανεπιστημίῳ ὁ Ἀσώπιος, ὁ Φίλιππος Ἰωάννου, ὁ Μανούσης, ὁ Βαμβας, ὁ Φαρμακίδης ὁ Κοντογόνης, διδάσκαλοι τοῦ Γένους ἔχοντες βαθεῖαν τὴν συναίσθησιν τοῦ καθῆκοντος, ἐπιβάλλοντες τὸν σεβασμὸν τοῖς ἡμιληταῖς διὰ τοῦ σεμνοῦ ἤθους των, παρέχοντες διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φιλοπατρίας των ζηλωτὸν παράδειγμα εἰς τοὺς νέους, διδάσκοντες αὐτοὺς σὺν τῇ ἐπιστήμῃ ὑψηλὰ διδάγματα περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀν-

θρώπου καὶ τοῦ πολίτου. Τῶν ἀρχαϊκῶν ἐκείνων ἀνδρῶν ὑπῆρξεν ἑταῖρος ἐν ἐπιστήμῃ καὶ ἀρετῇ ὁ Ἰωάννης Σουτσοσ, καὶ εὐλόγως δύναται νὰ κληθῇ ὁ τελευταῖος τῶν διδασκάλων τοῦ Γένους. Ὁ βίος αὐτοῦ ἔσται φάρος τηλαυγῆς φωτίζων τὰς διανοίας καὶ θερμαίνων τὰς ψυχὰς διδασκων τοὺς ἐπιγενομένους τὸν ἔρωτα τῆς ἐπιστήμης, τὴν ἀνυπόκριτον φιλοπατρίαν, τὴν ἀγάπην τῆς κοινωνίας, τὴν καταφρόνησιν τῶν ὕλικῶν συμφερόντων καὶ τῆς κενοδοξίας. Τοιοῦτον ἄρα ἄνδρα δικαίως ἐβρήνησεν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν καὶ σύμπασα ἡ Ἑλλάς.

X. ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΥΡΑΝΙΑ

ὑπὸ Καμίλλου Φλαμμαριὸν

Συνέχεια τῆς σ. 202

Ἄνεκίστως ἀμέσως τὴν παρατήρησίν μου εἰς τὴν ἀδελφήν μου κυττάζει καὶ αὐτὴ πρὸς τὸ μέρος τῆς ἐστίας καὶ βλέπει τὴν αὐτὴν ὄπτασίαν. Ἀναγνωρίζει καὶ αὐτὴ ἐπίσης τὸν θεῖόν μας ἀρχιπρεσβύτερον. Ἀπερίγραπτος φόβος μᾶς κατέλαβε τότε καὶ ἠρχίσασμεν νὰ κρυγάζωμεν «βοήθεια!» πάσῃ δυνάμει. Ὁ πατήρ μας ὅστις ἐκοιμάτο εἰς τὸν παρακείμενον θαλάμον ἀφυπνισθεὶς ἐκ τῶν σπαρακτικῶν κρυγῶν ἠγέρθη μετὰ σπουδῆς ἐκ τῆς κλίνης του καὶ προσῆλθε κρατῶν κηρίον ἀνὰ χεῖρας. Τὸ φαντασμ. εἶχε γείνει ἔφαντον· οὐδένα ἐβλέπομεν πλέον ἐντὸς τοῦ θαλάμου. Τὴν ἐπαύριον ἐμάθομεν ὅτι ὁ θεῖός μας ἀρχιπρεσβύτερος εἶχεν ἀποθάνει τὴν προηγουμένη ἑσπέραν».

Ἐτερον γεγονός ἀναφερόμενον παρὰ τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ τοῦ Αὐγουστοῦ Κόντ, ἀναγόμενον δὲ εἰς τὴν ἐν Ῥίῳ Ἰανείρῳ δικυμονίῃ του.

Ἦτο τὸ ἔτος 1858· καθ' ὅλην τὴν γαλλικὴν παροικίαν τῆς εἰρημένης πρωτεύουσας ἐγένετο ἀκόμη λόγος περὶ παραδόξου τινὸς ἐμφανίσεως, ἣτις ἔσχε χώραν πρό τινων ἐτῶν. Οἰκογένειά τις ἐξ Ἀλσατίας συγκειμένη ἐκ τοῦ συζύγου, τῆς συζύγου καὶ ἐνὸς κορασίου μικρᾶς ἡλικίας μετέβαινε δι' ἰστιοφόρου πλοίου εἰς Ῥίον Ἰανείρον πρὸς συνάντησιν συμπατριωτῶν αὐτῆς ἐγκατεστημένων ἤδη ἐκεῖ. Ὁ πλοῦς ἦτο μακρὸς, ἡ δὲ γυνὴ ἐνόσησε κατ' αὐτόν, στερουμένη δὲ περιποιήσεως καὶ τροφῆς καταλλήλου ἀπέβιωσε πρὸ τοῦ καταπλου. Τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τῆς περιπεσοῦσα εἰς λιποθυμίαν ἔμεινεν ἐπὶ ἀρετὴν ὥραν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, ὅτε δὲ ἀνέκτησε τὰς αἰσθήσεις τῆς εἶπε πρὸς τὸν παραμένοντα πλησίον τῆς συζυγόν τῆς: «Ἀποθνήσκω εὐχαριστημένη, διότι τώρα εἰμαι ἡσυχος ὡς πρὸς τὴν τύχην τοῦ τέκνου μου. Ἐπιστρέφω ἐκ Ῥίου Ἰανείρου, ὅπου ἀνεῦρον τὴν ὁδὸν καὶ τὴν οἰκίαν

ἐνθα κατοικεῖ ὁ φίλος μας Φρίτς ὁ ξυλουργός. Εὐρίσκετο εἰς τὴν θύραν, τοῦ παρουσίασα τὴν μικρὰν· εἶμαι βεβαία ὅτι ἄμα τῇ ἀφίξει σου θὰ τὴν ἀναγνωρίσῃ καὶ θὰ μεριμνήσῃ περὶ αὐτῆς.» Ὁ σύζυγος ἐξεπλάγη ἐκ τῆς διηγήσεως ταύτης, ἀλλὰ χωρὶς ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὴν πολλὴν σημασίαν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ὁ Ἀλσατὸς Φρίτς ὁ ξυλουργός, ὃν προανέφερα, εὐρισκόμενος παρὰ τὴν θύραν τῆς οἰκίας ἐνθα κατόκει ἐν Ῥίῳ Ἰανείρῳ ἐνόμισεν ὅτι εἶδε διερχομένην ἐκ τῆς ὁδοῦ μίαν συμπατριώτιδά του κρατοῦσαν εἰς τὰς ἀγκάλας μικρὸν κοράσιον. Ἡ γυνὴ ἐφαίνετο βλέπουσα αὐτὸν μὲ βλέμμα ἰκετευτικὸν καὶ παρουσιάζουσα πρὸς αὐτὸν τὸ παιδίον ὅπερ ἐβάσταζεν. Ἡ μορφή τῆς καίπερ ἰσχυρότατη, ἐνθούμιζεν ὅμως τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Λάττας, συζύγου τοῦ φίλου καὶ συμπατριώτου του Σμιδτ. Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου τῆς καὶ τὸ παράδοξον βᾶδισμα τῆς ὅπερ ἐφαίνετο μᾶλλον φαντασματος ἢ ἀνθρώπου ζῶντος ἐνεποίησε ζῶρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Φρίτς. Θέλων νὰ βεβαιωθῇ ὅτι δὲν ἦτο θῦμα πλάνης προσεκάλεσεν ἕνα τῶν ἐργατῶν του ἐργαζόμενον κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς τὸ ἐργαστήριόν του, ὅστις ἦτο ἐπίσης Ἀλσατὸς καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους.

— Κυττάζε, εἶπεν αὐτῷ, δὲν βλέπεις νὰ διερχεται ἀπὸ τὸν δρόμον μία γυνὴ, ἡ ὁποία κρατεῖ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἕνα παιδί; Δὲν σοῦ φαίνεται ὅτι ὁμοιάζει μὲ τὴν Λάτταν, τὴν σύζυγον τοῦ συμπατριώτου μας Σμιδτ;

— Δὲν ἠμπορῶ νὰ σᾶς εἶπω, διότι δὲν τὴν διακρίνω καλά, ἀπήνησεν ὁ ἐργάτης.

Ὁ Φρίτς οὐδὲν ἄλλο εἶπεν· ἀλλὰ τὰ διάφορα περιστατικὰ τῆς ἐμφανίσεως ταύτης, τῆς πραγματικῆς ἢ φανταστικῆς ἐνεχαράχθησαν βαθέως εἰς τὸ πνεῦμά του, ἰδίως ἡ ὥρα καὶ ἡ ἡμέρα. Μετὰ τινα καιρὸν εἶδε προσερχόμενον τὸν συμ-